

Ks. JANUSZ KRĘCIDŁO MS

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego Warszawa

**„TO WAM POWIEDZIAŁEM, ABY RADOŚĆ MOJA W WAS BYŁA
I ABY RADOŚĆ WASZA BYŁA PEŁNA” (J 15,11).
ŹRÓDŁA PRAWDZIWEJ RADOŚCI UCZNIA JEZUSA**

“I HAVE SAID THESE THINGS TO YOU SO THAT MY JOY MAY BE IN YOU, AND THAT YOUR JOY MAY BE COMPLETE.” (JOHN 15,11). SOURCES OF JESUS’ DISCIPLE TRUE JOY

Summary: The aim of the article is to examine the text unit John 15:1-11 exploring the theme of remaining of Jesus’ disciples in him. First Jesus uses the metaphor of the vine in order to indicate the necessity of remaining in him. Those who do not remain in Jesus are like branches cut of the vine – they are dead. Consequently the antithesis of remaining in Jesus is not a remaining in something or someone else but being dead. Only remaining in Jesus enables disciples to bear fruits – a symbol of their apostolic activity. Then Jesus clarifies that the essence of remaining in him is love. To remain in Jesus actually means to participate in the loving relationship between Jesus and his Father. It becomes possible to those who keep Jesus commandments. To conclude: Jesus argues in the passage John 15:1-11 that the source of his disciples true joy is to remain in his love which is effectuated by participating in the loving relationship between the Father and the Son and by keeping Jesus’ commandments.

KEYWORDS: The Gospel of John, John 15:1-11, remaining in Jesus, joy, love, God’s commandments, relationship: God the Father – Christ – disciples

SŁOWA KLUCZE: Ewangelia wg św. Jana, J 15,1-11, trwanie w Jezusie, radość, miłość, Boże przykazania, relacja: Bóg Ojciec – Chrystus – uczniowie

Przytoczony w tytule fragment Ewangelii według św. Jana stanowi konkluzję wywodu Jezusa adresowanego do uczniów podczas mów pożegnalnych, które skierował do nich w Wieczerniku. W niniejszym artykule, analizując tekst perykopy, którą podsumowuje werset 15,11, będziemy szukać odpowiedzi na pytanie, co w opinii Jezusa ma konstytuować radość uczniów? Jakie się źródła ich prawdziwej radości?

1. KONTEKST DAJSZY

Werset J 15,11 przynależy do tzw. mów pożegnalnych Jezusa (rozdz. 14–16) wypowiedzianych do uczniów podczas ostatniej wieczerzy. W narracji Czwartej

Ewangelii mowy te poprzedza opowiadanie o umyciu przez Jezusa nóg apostołom (rozdz. 13). Rozdziały J 14–16 zawierają trzy mowy Jezusa do uczniów, bezpośrednio po nich zaś zanosi On do Ojca w niebie tzw. modlitwę arcykapłańską (J 17). W pierwszej z owych mów Jezus zapowiada uczniom swoje rychłe odejście do Ojca w niebie i składa im obietnicę posłania Ducha Parakleta (14,1-31). Druga mowa, w której znajduje się werset 15,11 traktuje o zjednoczeniu uczniów z Chrystusem oraz ponawia obietnicę posłania Parakleta (15,1–16,3)¹. Ostatnia zaś mowa Jezusa koncentruje się na tematyce Jego odejścia i powtórnego przyjścia (16,4-33). Zatem mowa, w której znajduje się fragment 15,11, będący lejtmotywem tego artykułu, jest inkluzyjnie zamknięta dwiema przemowami, których głównym tematem jest rychłe odejście Jezusa do Ojca. Pouczenie Jezusa na temat źródeł prawdziwej radości uczniów należy odczytywać i interpretować w tym właśnie kontekście pragmatycznej argumentacji autora Ewangelii, mając świadomość, że mowy te dotyczą egzystencji popaschalnej wspólnoty w Chrystusie².

2. KONTEKST BLIŻSZY

Bliższy kontekst nauczania Jezusa na temat źródeł prawdziwej radości uczniów to Jego druga mowa J 15,1–16,3, która składa się wyraźnie z trzech głównych jednostek tematycznych, wyznaczanych przez inkluzję utworzoną przez wersety 12 i 17: Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ ἣ ἐμὴ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς „To jest moje przykazanie, abyście się wzajemnie miłowali jak Ja was umiłowalem” (15,12), i ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους „To przykazuję wam, abyście się wzajemnie miłowali” (15,17)³. Zatem jednostki strukturalne

¹ Nie ma zgodności wśród komentatorów co do linii podziału pomiędzy drugą a trzecią mową Jezusa. Większość komentatorów widzi ją dopiero wewnątrz wersetu 16,4, twierdząc, że 16,4a jest konkluzją mowy drugiej 15,1–16,4a, natomiast 16,4b to zdanie inicjujące ostatnią mowę. Zaproponowany przez nas podział strukturalny opiera się na fakcie, że w wersetach 15,21 i 16,3 zachodzi inkluzja tematyczna. Obecny w obydwu wersetach zaimbek wskazujący ταῦτα ma wartość podsumowującą treść wcześniejszych wypowiedzi Jezusa. Szersza argumentacja za takim podziałem strukturalnym – zob. Y. Simoens, *La gloire d'aïmer. Structures stylistiques et interprétatives dans le Discours de la Cène* (Analecta Biblica 90; Rome 1981) 132-139; F. J. Moloney, *The Gospel of John* (Sacra Pagina Series 4; Collegeville 1998) 416-417. Za podziałem mów Jezusa wewnątrz wersetu 16,4 opowiada się np. R. E. Brown, *The Gospel according to John* (AB 29a; New York 1970) II, 684. Natomiast S. Mędała (*Ewangelia według świętego Jana [rozdziały 13 – 21]* [NKBBT 4; Częstochowa 2010]) uważa, że linia podziału pomiędzy mowami przebiega pomiędzy 15,33 a 16,1 (zob. strony 130-131).

² S. Mędała, *Ewangelia według świętego Jana (rozdziały 13 – 21)*, s. 110.

³ Na inkluzję tę zwraca również uwagę S. Mędała: „Inkluzje w ww. 12 i 17 sugerują, że 15,12-17 stanowi pewną całość dołączoną do mowy o krzewie winnym”. Zob. Mędała, *Ewangelia według świętego Jana (rozdziały 13 – 21)*, 113.

drugiej mowy Jezusa to: 15,1-11; 15,12-17; 15,18–16,3⁴. Elementem unifikującym pierwszą z tych perykop (15,1-11) jest czasownik μένω, pojawiający się w niej aż 10 razy (ww. 4 [3 razy].5.6.7 [2 razy].9.10 [2 razy]). Druga perykopa (15,12-17) jest wewnętrznie zintegrowana poprzez tematykę przykazania miłości. W trzeciej zaś (15,18–16,3) - dominującym toposem jest nienawiść świata do Jezusa i do Ojca, której konsekwencją jest również nienawiść świata do uczniów Jezusa⁵. Zatem cytowany w tytule tego artykułu werset 15,11 stanowi wypowiedź konkludującą fragment 15,1-11 drugiej mowy Jezusa (15,1–16,3) skoncentrowany na tematyce przebywania/trwania (μένω). Z tego względu stwierdzenie Jezusa w 15,11: Ταῦτα λέλάληκα ὑμῖν ἵνα ἡ χαρὰ ἢ ἐμὴ ἐν ὑμῖν ἢ καὶ ἡ χαρὰ ὑμῶν πληρωθῆῃ „To wam powiedziałem, aby radość moja w was była i aby radość wasza była pełna” jest konkluzją podsumowującą Jego wywód na temat sposobów i warunków trwania uczniów w Jezusie przedstawionych w perykopie 15,1-11. Tak więc odpowiedzi na pytanie o źródła prawdziwej radości ucznia Jezusa postawione w tytule tego artykułu należy szukać w analizie egzegetycznej fragmentu 15,1-11.

3. GATUNEK LITERACKI

W perykopie 15,1-11 można wyodrębnić dwie jednostki gatunkowe, które definiują również jej podstawowy podział strukturalny (wersety 1-6 i 7-11)⁶. Wielu komentatorów tego fragmentu nazywa go alegorią⁷ o winnym krzewie. Jak słusznie jednak zauważa H. van den Bussche, nie wszystkie szczegóły w tym tekście należy czytać na poziomie alegorycznym⁸. Z tego też względu niektórzy badacze widzą

⁴ F. J. Moloney, *The Gospel of John*, ss. 416-417. Większość komentatorów zasadniczo wyodrębnia jednostkę strukturalną J 15,1-17, pomimo dostrzegania inkluzji pomiędzy wersetami 12 i 17. Zob. np. Brown, *The Gospel according to John*, II, 659-684; G. Segalla, „The Theology and Provenance of John 15:1-17”, *JBL* 101 (182) 115-128; Mędała, *Ewangelia według świętego Jana (rozdziały 13 – 21)*, 111-123.

⁵ B. J. Malina i R.L. Rohrbaugh słusznie wskazują na przeciwstawność obecnych w tej perykopie tematów nienawiści i wykluczenia w odniesieniu do tematów jedności i miłości rozwijanych w J 15,1-7. B. J. Malina – R. L. Rohrbaugh, *Social-Science Commentary on the Gospel of John* (Minneapolis 1998) 233.

⁶ We fragmencie 15,1-11 można wyodrębnić następujące cztery główne elementy strukturalne: krzew winny i gospodarz winnicy (ww. 1-3), krzew winny i latorośle (ww. 4-6), wprowadzenie głównych tematów (ww. 7-8), pogłębione znaczenie mowy obrazowej (ww. 9-10). Zob. M. E. Borig, *Der wahre Weinstock. Untersuchungen zu Joh 15,1-10* (München 1967) 21-25.

⁷ Na temat literackiego zastosowania alegorii zob. M. Głowiński i in., *Podręczny słownik terminów literackich* (red. J. Sławiński) (Warszawa 2000) 15.

⁸ Zob. H. van den Busche, „La vigne et ses fruits (Jean 15,1-8)”, *Bible et vie chrétienne* 26 (1959) 12-18.

w tej perykopie alegoryczne ujęcie synoptycznej przypowieści o przewrotnych robotnikach winnicy (zob. Mk 12,1-12; Mt 21,33-46; Łk 20,9-19). Jako że w wielu przypowieściach występują elementy alegoryzacji, perykopę J 15,1-6 sklasyfikowano niekiedy jako przypowieść. Lecz jak słusznie dowodzi R. Bultmann tekst ten nie jest ani przypowieścią, ani alegorią w ścisłym sensie⁹. Kategorie wypracowane przez greckich retorów nie dostarczają tu adekwatnej matrycy gatunkowej. Jak przekonywająco wykazał w swoim komentarzu R. E. Brown, w wersetach 1-6 Jezus wypowiada się w semickiej formie maszalu (hebr. *māšāl*), a od wersetu 7. rozpoczyna wyjaśnienie tego maszalu, które kończy się dopiero w wersecie 17¹⁰. Istotnym elementem maszalu jest w J 15,1-6 to, że tekst ten można czytać na dwóch poziomach znaczeniowych: na pierwszym z nich użyte tu obrazowe słownictwo – krzew winny, latorośle, rolnik (gr. γεωργός który go uprawia) itp. – należy interpretować jako elementy przypowieści powszechnie zrozumiałej dla ludzi wychowanych w tamtej kulturze. W przypowieść tę wpleciony jest jednak również drugi alegoryczny poziom znaczeniowy, odnoszący ją do aktualnej kondycji uczniów. Do pierwszego (przypowieściowego) poziomu znaczeniowego przynależą takie stwierdzenia Jezusa jak: „Ja jestem [prawdziwym] krzewem winnym” (w. 1 i 5), „mój Ojciec jest tym, który uprawia” (w. 1), „wy [jesteście] latoroślami” (w. 5). Natomiast alegoryczny poziom interpretacji, stanowiący niejako aktualizującą rekontekstualizację warstwy pierwszej jest wpleciony w narrację poprzez następujące zabiegi: stwierdzenia „Każdą latorośl, która nie przynosi we Mnie owocu, odcina, a każdą, która przynosi owoc, oczyszcza, aby przynosiła owoc obfity” z w. 2 oraz „wy już jesteście czyści” z w. 3, a także konstatacja „kto trwa we Mnie, a Ja w nim, ten przynosi owoc obfity, ponieważ beze Mnie nic nie możecie uczynić” (w. 5b). Dalsze rozwinięcie treści tego maszalu i teologiczne osadzenie go w mowach późniejszych Jezusa następuje w bezpośrednim kontekście następnym (J 15,7-17)¹¹. W analizowanym tekście 15,1-11 znajduje się zatem maszal o dwóch poziomach znaczeniowych: przypowieść i jej alegoryzacja, rekontekstualizująca jej przesłanie poprzez odniesienie do sytuacji życiowej uczniów. Przy czym te dwa poziomy są integralnie ze sobą złączone tak, że nie da się ich oddzielić. Natomiast na poziomie relacji tekst-jego domyślny czytelnik maszal ów odnosi się do sytuacji Kościoła popaschalnego, czyli Kościoła wszystkich wieków. Wersety 7-11 następujące bezpośrednio po maszalu 15,1-6 stanowią uszczegółowiające rozwinięcie ukazujące bardziej precyzyjnie, jakie są konkretne sposoby przebywania uczniów w Jezusie winnym krzewie, mające być źródłem ich pełnej radości.

⁹ R. Bultmann, *Das Evangelium des Johannes* (Göttingen 1959) 406-407.

¹⁰ Brown, *The Gospel according to John*, 668. Przemawia za tym również okoliczność, że autor Czwartej Ewangelii posłużył się już tym gatunkiem w przypowieści o Jezusie Dobrym Pasterzu (10,1-18).

¹¹ Brown, *The Gospel according to John*, 679-684.

4. ŹRÓDŁA PEŁNEJ RADOŚCI UCZNIÓW JEZUSA NA PODSTAWIE J 15,1-11

Szukając odpowiedzi na pytanie o motywy prawdziwej radości uczniów Jezusa, które wskazane są w J 15,1-11, należy zauważyć, że w perykopie tej można wyodrębnić trzy jednostki tematyczne¹², dla których nicią przewodnią i wspólnym mianownikiem jest motyw trwania uczniów w Jezusie. Pierwsza z tych jednostek to wersety 1-5a, których treść jest zamknięta inkluzją „Ja jestem [prawdziwy] krzewem winnym” w wersetach 1a i 5a. Taki zabieg literacki wskazuje, że wszystkie obrazy wykorzystane przez autora w jednostce 1-5a służą ekspozycji tematu trwania uczniów w Jezusie, dlatego też wzdłuż tej głównej linii semantycznej należy je wyjaśniać. Druga jednostka tematyczna, którą można wyodrębnić w 15,1-11 to wersety 5b-8¹³. Jezus wyjaśnia w niej uczniom, jakie są dla nich pozytywne rezultaty trwania w Nim oraz czym może skutkować brak owego trwania. Trzecia jednostka strukturalna, dla której motywem przewodnim jest trwanie w Jezusie to wersety 9-11. Następuje tutaj ważne rozwinięcie tematyki trwania w Jezusie poprzez ukazanie, że w istocie oznacza ono trwanie w Jego miłości (ww. 9-10). Temat ten jest teologicznie pogłębiony w bezpośrednim kontekście następnym 15,12-17.

Trzeba zauważyć, że kolejne stwierdzenia Jezusa na temat trwania uczniów w Nim z ww. 1-10 nabierają dynamicznej intensyfikacji wywołując u czytelnika efekt *crescendo*. W konkludującym wersecie 15,11 Jezus uświadamia uczniom, że właśnie to wszystko, co zawarte jest w Jego nauczaniu o trwaniu w Nim (gr. ταῦτα), ma być źródłem ich prawdziwej radości. Próbując w tym miejscu odpowiedzieć jednym zdaniem na problem badawczy postawiony w tytule tego artykułu, należy stwierdzić, że źródłem prawdziwej radości ucznia (uczniów) Jezusa jest po prostu trwanie/przebywanie w Nim, zjednoczenie z Nim¹⁴. Zagłębienie się w szczegóły egzegetyczne perykopy 15,1-11 pozwoli nam lepiej zobaczyć, na czym owo trwanie ma polegać.

5. TRWANIE W JEZUSIE WYRAŻONE W OBRAZIE WINNEGO KRZEWU

Jezus określa swoją tożsamość na początku maszalu 15,1-6 w następujący sposób: ἐγώ εἰμι ἡ ἀμπελος ἡ ἀληθινή „Ja jestem prawdziwym krzewem win-

¹² Moloney, *The Gospel of John*, 419.

¹³ Tutaj również autor posługuje się paralelizmem dla uformowania inkluzji: „kto trwa w Mnie” (5b) i „jeżeli we Mnie trwać będziecie” (7a).

¹⁴ B. J. Malina i R. L. Rohrbaugh (*Social-Science Commentary on the Gospel of John*, 233-234) słusznie zwracają uwagę, że chodzi tu jednocześnie o trwanie w Jezusie uczniów jako grupy i o osobistą relację każdego z nich z Jezusem.

nym”. Dla czytelnika Ewangelii wg św. Jana wyrażenie ἐγώ εἰμι ma specjalny walor określający tożsamość Jezusa. Występuje ono aż 36 razy w tej Ewangelii, z czego 31 razy sam Jezus odnosi je do siebie¹⁵. Używając tej formuły autoprezentacji, Jezus mówi, że jest chlebem życia, światłem świata, bramą owiec, dobrym pasterzem, zmartwychwstaniem, drogą, prawdą, życiem oraz – w naszym fragmencie – krzewem winnym. Te metaforyczne określenia wyrażają solidarność i jedność Jezusa z Ojcem, podkreślają Jego rolę w objawianiu Boga ludziom oraz Jego zbawcze posłannictwo¹⁶. Istotnych treści teologicznych dostarcza intertekstualne odniesienie tego Jezusowego samookreślenia do jego stu czterestu (na 231) wystąpień w LXX, w których użyte jest jako samookreślenie się Boga. Jak wykazaliśmy gdzie indziej, w LXX wyrażenie to należy traktować jako formułę samoobjawieniową Boga, której autorzy Septuaginty używają w czterech przestrzeniach semantycznych:

- 1) Bóg objawia w ten sposób swoją tożsamość – istotę (np. Rdz 28,13.15; Wj 3,14; 6,2.29; Ez 20,5; Ps 81,11);
- 2) funkcją tej formuły jest ugruntowanie i uprawomocnienie słów Boga (np. Wj 20,1.5; Kpł 17 – 21);
- 3) formuła ta wyraża jedność i inność Boga w porównaniu z kimkolwiek i czymkolwiek (np. Iz 45,5.6.18.21.22; 46,9; Oz 13,14; Jl 2,27);
- 4) wyrażenie to służy ukazaniu wartości poznania Boga (np. Ez 28,22.26; 29,6.9; 30,8.19; 32,15)¹⁷.

Wystąpienia ἐγώ εἰμι w Ewangelii św. Jana idą po linii podstawowego zakresu semantycznego tej formuły w LXX. Jezus, określając siebie w ten sposób, objawia słuchaczom swoją Boską tożsamość. W ustach Jezusa nie jest to bezpośrednia identyfikacja z Bogiem Starego Testamentu, lecz ukazanie, że Jego relacja z Bogiem Ojcem jest absolutnie wyjątkowa. Jednocześnie obrazowe samookreślenia Jezusa jako „brama owiec”, „światło świata”, „chleb życia” itp., uświadamiają czytelnikowi, że ludzki język nie jest w stanie zdefiniować adekwatnie tożsamości Jezusa jako Syna Bożego. Dlatego też należy o niej mówić przy pomocy metaforycznych porównań.

W tej perspektywie należy interpretować wypowiedź Jezusa ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή w 15,1. Całość perykopy J 15,1-11 rozpoczyna się formułą samoobjawieniową, w której Jezus wyraża swoją Boską tożsamość. Jaki rys tej tożsamości jest eksponowany przez związek frazeologiczny ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή? Występujący po rzeczowniku ἄμπελος przymiotnik ἀληθινή jest tu poprzedzony rodzajnikiem ἡ, przez co wyrazy te tworzą szyk przydawkowy. Taką konstrukcję składniową stosuje się w grece wtedy, gdy użyty przymiotnik ma w szczególny sposób podkreślić jakiś atrybut rzeczownika, do którego się odnosi¹⁸. Zatem wyrażenie ἐγώ εἰμι ἡ

¹⁵ Zob. J. Kręcidło, *Duch Święty i Jezus w Ewangelii świętego Jana*. Funkcja pneumatologii w chrystologicznej strukturze czwartej Ewangelii (Series Biblica Paulina 2; Częstochowa 2006) 125.

¹⁶ Kręcidło, *Duch Święty i Jezus w Ewangelii świętego Jana*, 126-127.

¹⁷ Kręcidło, *Duch Święty i Jezus w Ewangelii świętego Jana*, 128.

¹⁸ Więcej na ten temat D. B. Wallace, *Greek Grammar beyond the Basics*. An Exegetical Syntax of the New Testament (Grand Rapids 1996) 306-307.

ἄμπελος ἢ ἀληθινή należy dosłownie przetłumaczyć „ja jestem krzewem winnym, tym prawdziwym”, w znaczeniu „jedynym prawdziwym”¹⁹. Poprzez zastosowanie takiej konstrukcji składniowej autor uświadamia czytelnikowi, że istnieją również inne winne krzewy, które nie są prawdziwe.

Należy zatem przyrzeć się metaforycznemu użyciu rzeczownika ἄμπελος w kulturze świata śródziemnomorskiego owego czasu. Trzeba mieć świadomość, że krzew winny, a zwłaszcza winne grono, stanowiły bardzo rozpowszechniony motyw zarówno w sztuce żydowskiej, rzymskiej, jak i w sztuce innych narodów zamieszkującej obszary basenu Morza Śródziemnego²⁰. Znajdujemy go często na budowach z tamtego czasu, a także na sarkofagach oraz na monetach. W kręgach żydowskich co najmniej od czasów machabejskich winorośl symbolizująca Izrael pojawia się na monetach oraz na frontonach synagog²¹. Winna latorośl ze złota znajdowała się też nad wejściem do odbudowanej przez Heroda Wielkiego Świątyni jerozolimskiej. W wyjaśnianiu genezy metafory winnego krzewu w Ewangelii św. Jana dawni badacze z lubością uciekali się do źródeł gnostyckich i mandejskich (np. W. Bauer, R. Bultmann), twierdząc, że krzew winny był symbolicznym wyrazem orientального mitu o drzewie życia. Co więcej, w literaturze gnostyckiej tamtego czasu oraz w chrześcijańskich apokryfach znajdujemy motyw winnego krzewu w łączności z motywami miłości i radości – czyli tak samo jak w J 15,1-11. Najbardziej wyrazistej paraleli dostarczają tutaj *Ody Salomona*, których powstanie datuje się na okres od I do III wieku ery chrześcijańskiej²².

Grecki rzeczownik rodzaju żeńskiego ἄμπελος oznacza całą winorośl, cały krzew winny, tzn. korzenie, szcep i pędy²³. W mentalności żydowskich mieszkańców Palestyny owego czasu, wychowanych na Starym Testamencie, winorośl była symbolem Izraela²⁴. Autor Ps 80 (79),9-12 używa metafory winnego krzewu i latorośli dla ukazania, w jaki sposób ukonstytuował się naród żydowski: „Winorośl przeniosłeś z Egiptu, wyгнаłeś narody i ją zasadziłeś, grunt dla niej przygotowałeś. Wtedy korzenie zapuściła i napełniła całą ziemię. Góry okryły się jej cieniem, a cedry Boże jej gałęziami. Swe latorośle rozpostarła aż do Morza, a pędy swoje aż do Rzeki”. Określenie Jezusa jako prawdziwego krzewu winnego może być tutaj odzwierciedleniem polemiki wczesnego chrześcijaństwa z judaizmem synagogalnym, który uważał siebie za prawdziwy Izrael. Autor Ewangelii Jana może tu także intertekstualnie nawiązywać do nauczania proroków, którzy zarzucali narodowi, że stał się dziką winnicą, tzn. nieprawdziwą. Tekst Jr 2,21 jest bardzo wymowny:

¹⁹ Szerzej omawia to zagadnienie np. G. R. Beasley-Murray, *John* (WBC 36; Waco 1987) 271-272.

²⁰ Tło kulturowe ukazuje kompetentnie np. C. S. Keener, *The Gospel of John. A Commentary* (Peabody 2003) II, 990-993.

²¹ Mędala, *Ewangelia według świętego Jana (rozdziały 13 – 21)*, 114.

²² Szerzej: Brown, *The Gospel according to John*, 669.

²³ Mędala, *Ewangelia według świętego Jana (rozdziały 13 – 21)*, 114.

²⁴ Szeroko zagadnienie to omawia np. Brown, *The Gospel according to John*, 674-676.

„A Ja zasadziłem ciebie jako szlachetną latorośl winną, tylko szczep prawdziwy. Jakże więc zmieniłaś się w dziki krzew, zwyrodniała latorośl?”

W księgach Starego Testamentu częściej niż motyw winnego krzewu znaleźć można motyw całej winnicy²⁵. Czasami jest ona symbolem obfitości (np. Iz 27,2-6); tę semantykę podejmują apokryfy ukazujące obfitość czasów mesjańskich. Częściej jednak w tekstach ST, winnica symbolizuje bezproduktywność i dewastację narodu izraelskiego, który swoim postępowaniem sprzeniewierza się Jahwe (np. Jr 5,10; 12,10-11). Nowotestamentowa tradycja synoptyczna kilkakrotnie nawiązuje do motywu winnicy (np. Mk 12,1-11 i par. gdzie jest wyraźne intertekstualne odniesienie do Iz 5,1-7; Mt 21,28-32 [przypowieść o robotnikach winnicy]; Łk 13,6-9 [drzewo figowe zasadzone w winnicy]). Należy zauważyć, że w ST rozróżnienie pomiędzy winnicą a winnym krzewem nie jest ostre, autorzy często stosują te obrazy zamiennie (np. Ps 80,9.13). Ograniczając się jednak nawet tylko do tekstów ST, w których mamy do czynienia z symbolicznym użyciem winnego krzewu (np. Oz 10,1; 14,8; Jr 6,9; Ez 15,1-6; 17,5-10; 19,10-14, Ps 80,9nn), teksty święte biblijnego Izraela dostarczają licznych intertekstualnych odniesień, które pozwalają komentatorom bez większych trudności wnioskować o znaczeniu tej metafory w J 15,1-11.

Warto także nadmienić, że w literaturze apokryficznej tamtego czasu motyw winnego krzewu pojawia się w kontekście oczekiwań mesjańskich. Na przykład w etiopskiej Księdze Henocha (*HenEt* 10,19) znajduje się zapowiedź, że w czasach mesjańskich winorośl, która zostanie zasadzona wyda obfity owoc. Natomiast w syryjskiej Apokalipsie Barucha (*ApBaSyr* 29,5) czytamy, że z jednego winnego krzewu wyrosnie 1000 latorośli, a każde winne grono liczyć będzie 1000 jagód, jedno zaś małe winogrono wyda kor (230 lub 393 litrów) wina²⁶.

Na podstawie przedstawionych tu syntetycznie informacji, można wyciągać wnioski o zakresie znaczeniowym użytej przez Jezusa metafory winnego krzewu. Z pewnością, co wynika już z cech gatunkowych J 15,1-11 jako maszału, nie należy się tutaj ograniczać do jednego poziomu znaczeniowego²⁷. Dla większości ludzi tamtego czasu wychowanych w kulturze basenu Morza Śródziemnego motyw winnego krzewu kojarzył się z drzewem życia²⁸. Zatem Jezus, mówiąc o sobie, że jest „prawdziwym krzewem winnym”, komunikuje wszystkim, że jest źródłem życia. Zachęca w ten sposób, by czerpać z Niego życie.

²⁵ Więcej w: Keener, *The Gospel of John*, 991-993.

²⁶ Na ten temat Mędała, *Ewangelia według świętego Jana (rozdziały 13 – 21)*, s. 114.

²⁷ Warto byłoby spojrzeć również na motyw winnego krzewu w kontekście tradycji mądrościowej Starego Testamentu. Zob. zwłaszcza Syr 24,17-22: „Jak szczep winny wypuściłam pełne kraszy latorośle, a kwiaty moje wydają owoc sławy i bogactwa. Przyjdźcie do mnie, którzy pragniecie, nasyćcie się moimi owocami (...). Kto mi jest posłuszny, nie dozna wstydu, a którzy ze mną działają, nie zgrzeszą”.

²⁸ Brown, *The Gospel according to John*, 669-672 przytacza także podawane przez egzegetów teksty paralelne z literatury gnostyckiej i mandejskiej.

Odbiorcy tych słów Jezusa są również bardzo czytelnie zdefiniowani w tej metaforze: ἐγὼ εἰμι ἡ ἄμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα „Ja jestem krzewem winnym, wy [jesteście] latoroślami” (15,5a). Jezus wyraźnie prowadzi tu uczniów, a autor czytelników Ewangelii ku przekonaniu, że tylko ten może mieć życie w sobie, kto jest złączony z Nim jak latorośle z winnym krzewem²⁹. Ten, kto nie ma z Nim wspólnego krwiobiegu (te same soki w krzewie i w latoroślach) nie może mieć w sobie życia. Jest to łączność ontyczna, ta sama natura pnia i latorośli. Świadomość takiej życiodajnej łączności z Jezusem ma być dla uczniów źródłem ich prawdziwej/pełnej radości.

Drugi poziom znaczeniowy metafory winnego krzewu w J 15,1-11 odwołuje się do jej znaczenia zakodowanego w umysłach Żydów tamtego czasu, dla których winny krzew był symbolem narodu, do którego przynależeli. Wprawdzie w ST nie znajdujemy tekstu, który wyraźnie określałby członków narodu Bożego wybrania jako latorośle winnego krzewu, to jednak metafora ta niewątpliwie ma ukazać Jezusa jako nowy, prawdziwy Izrael, tzn. nowy wyznacznik ich tożsamości. Już nie przynależność do narodu Bożego wybrania definiuje tożsamość uczniów, lecz ontyczne wszczępienie w Jezusa Chrystusa, który jest prawdziwym krzewem winnym. Należy tutaj cały czas mieć na uwadze, że adresatami tej wypowiedzi (mowy pożegnalne to „prywatne” nauczanie Jezusa skierowane do uczniów w Wieczerniku) nie są wszyscy członkowie narodu żydowskiego, ale ci z nich, którzy przyjęli wiarę w Jezusa i stali się przez to Jego uczniami. To nie przynależność narodowa, ale sam Jezus, w którego wierzą, wyznacza ich tożsamość (w tym aspekcie teologia Czwartej Ewangelii koresponduje bardzo dobrze z nauką Pawła Apostoła na ten temat – głowa i członki ciała). Na tym poziomie znaczeniowym należy stwierdzić, że źródłem prawdziwej radości uczniów Jezusa ma być to, iż wszczępienie w Niego nadaje im nową tożsamość, całkowitą przynależność do Niego, zjednoczenie z Nim, trwanie w Nim.

Trzeci, dopełniający poziom znaczeniowy wynika z faktu pojawiania się motywu winnego krzewu w literaturze tamtego czasu w kontekście oczekiwań mesjańskich. Wszczępienie uczniów w Mesjasza Jezusa ma w nich skutkować obfitością Bożych darów. Trzeba tu od razu nadmienić – do wątku tego szerzej powrócimy poniżej – że wszczępienie uczniów w winny krzew, którym jest Jezus nie ma służyć li tylko im samym, ale ma ich uzdolnić do tego, by przynosili obfite owoce w pracy misyjnej, takie jest wyraźne ukierunkowanie argumentacji Jezusa w J 15,1-11: „Ja jestem krzewem winnym, wy – latoroślami. Kto trwa we mnie, a Ja w nim, ten przynosi owoc obfity, ponieważ beze Mnie nic nie możecie uczynić” (15,5). Źródłem radości uczniów ma być również to, że ich zjednoczenie z Jezusem Mesjaszem skutkuje obfitymi owocami w pracy misyjnej.

Nie bez racji są też egzegeci, którzy sugerują jeszcze jeden odcień znaczeniowy metafory Jezusa jako winnego krzewu, mianowicie symbolikę eucharystyczną³⁰.

²⁹ Beasley-Murray, *John*, 273.

³⁰ Argumenty za i przeciw podaje np. Brown, *The Gospel according to John*, 672-674.

Intuicje takie są uzasadnione, gdyż autor Ewangelii wg św. Jana nieustannie zaprasza czytelnika w trakcie narracji do skojarzeń na poziomie symbolicznym. Wielość symbolicznych skojarzeń w analizowanej perykopie jest tego doskonałym przykładem. Podstawą do wnioskowania w tym kierunku jest świadomość, że winny krzew funkcjonował w tamtej kulturze jako symbol drzewa życia. Ważne powiązanie winnego krzewu z Eucharystią daje również tradycja synoptyczna, z której dowiadujemy się, że Jezus podczas ostatniej wieczerzy określił zawartość kielicha z winem, który podawał uczniom jako „owoc winnego krzewu” (zob. Mk 14,25; Mt 26,29). Zjednoczenie eucharystyczne uczniów z Jezusem ma być tak mocne jak wszczepienie latorośli w winny krzew: latorośle karmione są życiodajnymi sokami krzewu, stąd czerpią życie i pełną radość. A zatem na poziomie symbolicznym uprawnione jest dopatrywanie się w metaforze winnego krzewu i latorośli symboliki eucharystycznej, podobnie jak chleb w Ewangelii Jana symbolizuje Eucharystię (zwłaszcza rozdziały 6 i 21), a woda jest symbolem chrztu (zwłaszcza J 3).

6. SPRAWCZE DZIAŁANIE OJCA I OCZYSZCZAJĄCE SŁOWO JEZUSA (15,1-5A)

W maszalu o winnym krzewie znajduje bardzo mocne odzwierciedlenie Janowa teologia o sprawczości Ojca w misji Jezusa³¹. Krzew winny nie istnieje samoistnie, lecz jest otoczony opieką przez Ojca, który przedstawiony jest tutaj jako uprawiający winny krzew, czyli ogrodnik (dosłownie, rolnik) ὁ πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστίν (15,1b)³². Wpisuje się to bardzo mocno w teologię Janową, według której Ojciec jest Posyłającym (ὁ πέμψας) Jezusa, a wszystko, co On mówi i czyni, wynika z bycia posłanym przez Ojca. To Ojciec troszczy się o winny krzew i jego latorośle i On ostatecznie (a nie Jezus) ponosi odpowiedzialność za wydanie przezeń owoców. Działanie Ojca jest tu opisane przy użyciu metaforycznego języka odwołującego się do wiedzy czytelników na temat pielęgnacji winnicy, polegającej między innymi na obcinaniu niektórych latorośli/pędów (gr. κλῆμα) na winnym krzewie po to, by inne mogły otrzymać więcej życiodajnych soków i w konsekwencji wydać większy plon. Odcina się latorośle, które nie rokują wydania wystarczającego plonu. W maszalu 15,1-6 Ojciec obcina każdą latorośl, która nie przynosi owocu w Jezusie (15,2)³³. Tożsamość owych odciętych latorośli można rozumieć na dwóch poziomach. W pierwotnym znaczeniu to Żydzi, którzy nie przyjęli wiary w Jezusa (por. Rz 11,17). Na poziomie zaś czytelnika Ewangelii to ci, których spo-

³¹ Zob. Beasley-Murray, *John*, 271-273.

³² Brown, *The Gospel according to John*, 660.

³³ Szerzej: Keener, *The Gospel of John*, 996-997.

sób życia nie zgadza się z zasadami tej wiary³⁴. Dlatego też nie przynoszą owoców i muszą być odcięci od winnego krzewu³⁵. Latorośl odcięta przez ogrodnika/Ojca od winnego krzewu umiera, gdyż jest pozbawiona życiodajnych soków i oczywiście nie jest zdolna przynieść żadnego owocu³⁶. Zatem Jezus jest życiodajnym winnym krzewem, ale to Ojciec daje wzrost latoroślom i decyduje o odcięciu jednych oraz pozostawieniu innych po to, by przyniosły obfitszy owoc. Ci zatem, którzy poprzez wiarę w Jezusa są wszczępieni w krwioobieg życia, powinni prawdziwie się radować, gdyż Bóg Ojciec otacza ich szczególną troską.

Intrygujące są tutaj słowa Jezusa adresowane do uczniów: ἦδη ὑμεῖς καθαροί ἐστε διὰ τὸν λόγον ὃν λελάληκα ὑμῖν „Wy już jesteście czysti dzięki słowu, które wypowiedziałem do was” (15,3). Oznacza to, że proces oczyszczania uczniów rozpoczął się w chwili przyjęcia z wiarą słowa Jezusa jako Tego, który został posłany przez Ojca i jest Jego reprezentantem. A zatem słowo Jezusa samo w sobie ma dla uczniów wartość oczyszczającą i sprawia, że przyjęte z wiarą zabezpiecza ich przed utratą życiodajnych soków, gdy Ojciec będzie oczyszczał winny krzew. Bycie oczyszczanym przez słowa Jezusa powinno być kolejnym powodem radości uczniów. Wezwanie Jezusa μέννατε ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν ὑμῖν „Trwajcie we Mnie, a Ja w was” (15,4a) uzmysławia jednak uczniom, że trwanie jest wzajemną relacją i nie jest dane raz na zawsze. Uczniowie muszą nieustannie trwać w Nim po to, by On mógł trwać w nich³⁷. Wymiana życiodajnych soków musi nieustannie trwać, gdyż to jest koniecznym warunkiem ich utrzymania się przy życiu i wydawania owocu: „Podobnie jak latorośl nie może przynosić owocu sama z siebie – jeżeli nie trwa w winnym krzewie – tak samo i wy, jeżeli we Mnie trwać nie będziecie” (15,4b). Przebywanie w Jezusie jest warunkiem *sine qua non* wszelkiego owocowania³⁸. Owocowanie latorośli nie oznacza tu posiadanie przez nie wewnętrznego życia, ale wypełnienie celu swojego istnienia – latorośle żyją po to, by przynieść owoc. Jeżeli nie przynoszą owocu są bezużyteczne, niejako marnują życiodajne soki czerpane z winnego krzewu. Owocowanie jest tutaj metaforą skutecznego apostołstwa.

7. SKUTKI TRWANIA I NIE-TRWANIA W JEZUSIE (15,5B-8)

W monologu Jezusa w wersetach 5b-8 przedstawione są pozytywne skutki trwania w Jezusie oraz los tych, którzy w Nim nie trwają. Motyw trwania jest tu

³⁴ Mędala, *Ewangelia według świętego Jana (rozdziały 13 – 21)*, s. 115.

³⁵ Na ten temat Brown, *The Gospel according to John*, s. 675.

³⁶ Keener, *The Gospel of John*, 997-998.

³⁷ Zawarta jest tu również przestroga przed utratą relacji z Jezusem. Malina – Rohrbaugh, *Social-Science Commentary on the Gospel of John*, 234.

³⁸ Moloney, *The Gospel of John*, s. 420.

rozwinęty w matrycy dualizmu, charakterystycznego dla Czwartej Ewangelii. Czytelnik poznaje korzyści dla tych, którzy trwają w Jezusie oraz dramat tych, którzy nie trwają w Nim³⁹. Z punktu widzenia domyślnego odbiorcy jest to zaproszenie do dokonania jedyne właściwego wyboru – przyjęcia z wiarą Jezusa jako posłanego przez Ojca Zbawiciela świata. W poprzednich wersetach nacisk położony był na wewnętrzne zjednoczenie uczniów z Jezusem. Obecnie ukazane jest, czym ma to skutkować w życiu uczniów. Trwanie w Jezusie nie jest celem samym w sobie, lecz jest niezbędnym warunkiem przynoszenia przez uczniów owocu⁴⁰. Jezus przypomina im: *χωρίς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν* „beze Mnie nic nie możecie uczynić” (15,5b). Tylko trwanie uczniów w Jezusie, a Jezusa – w nich pozwala im przynosić owoce. Losem latorośli, które nie przynoszą owoców jest odcięcie od winnego krzewu, uschnięcie i spalenie w ogniu⁴¹. A zatem mamy tutaj antytetycznie zestawione życie i śmierć. Śmierć jest antytezą życia, konsekwencją braku trwania w Jezusie oraz rezultatem własnych życiowych wyborów ucznia. W ostatnim zdaniu tej jednostki (w. 8) wybrzmiewa wezwanie Jezusa, by słuchacze/czytelnicy stawali się Jego uczniami. Dokonuje się to przez trwanie w nich Jego słowa (w. 7) przyjętego z wiarą. Rezultatem trwania w Nim jest stawanie się coraz bardziej Jego uczniami i przynoszenie owoców w działalności apostołskiej. Trwanie w Jezusie i przynoszenie owocu są dwoma sposobami oddawania Ojcu chwały. To zaś stanowi właściwy i ostateczny sens życia uczniów.

8. TRWANIE W MIŁOŚCI I ZACHOWYWANIE PRZYKAZAŃ ŹRÓDŁEM RADOŚCI UCZNIÓW (15,9-11)

Ostatnia jednostka strukturalna perykopy J 15,1-11 eksponuje temat jedności Jezusa z Ojcem, która powinna być wzorem dla trwania uczniów w Jezusie. Spiowem tej relacji jest miłość. Zastosowany tutaj czasownik *ἀγαπάω* ma formę gramatyczną aorystu (*ἠγάπησεν*). Występuje on tu w funkcji *aoristus complexivus*, wskazując na miłość wieczną i doskonałą⁴². Jest to miłość jedyna w swoim rodzaju, jaka może istnieć jedynie pomiędzy Bogiem Ojcem i Synem Bożym. Miłość Ojca do Jezusa jest zarazem źródłem Jego miłości do uczniów⁴³. Istotą relacji uczniów z Jezusem ma być trwanie w Jego miłości (15,9), owo trwanie uczniów w miłości

³⁹ Wersety te kompetentnie wyjaśnia np. Brown, *The Gospel according to John*, 679-680.

⁴⁰ Brown, *The Gospel according to John*, 680.

⁴¹ Malina – Rohrbaugh, *Social-Science Commentary on the Gospel of John*, 234.

⁴² Mędała, *Ewangelia według świętego Jana (rozdziały 13 – 21)*, 117.

⁴³ Moloney, *The Gospel of John*, 420.

jest uczestnictwem w miłosnej relacji Ojca i Syna⁴⁴. Jezus kieruje do nich zaproszenie, by włączyli się w ów krwioobieg miłości. Trwanie Jezusa w miłości Ojca realizuje się poprzez zachowywanie Jego przykazań⁴⁵. Zachowywanie przez Jezusa przykazań Ojca wyraża się w pełnieniu we wszystkim Jego woli, czyli w dokonywanych przez Niego zbawczych czynach. Warunkiem zaś trwania uczniów w miłości Jezusa do nich jest pełnienie Jego przykazań⁴⁶: „Jeśli będziecie zachowywać Moje przykazania, będziecie trwać w miłości mojej” (15,10a). Uczniowie mają swoim życiem odwzorowywać w relacji z Jezusem relację odwiecznej miłości między Bogiem Ojcem i Synem Bożym.

W podsumowującym zdaniu: Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν ἵνα ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ ἐν ὑμῖν ἦ καὶ ἡ χαρὰ ὑμῶν πληρωθῆ „To wam powiedziałem, aby radość Moja w was była i aby radość wasza była pełna” należy zwrócić uwagę na stronę bierną tej wypowiedzi. Jezus nie mówi uczniom „żebyście mieli radość”, lecz „aby wasza radość była”. To zakłada, że źródło radości uczniów nie jest w nich samych, ale jest darem, konsekwencją przynależności do Jezusa. Radość przede wszystkim jest w Jezusie. Prawdziwa radość uczniów to Jego radość (ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ). Nie chodzi tutaj o jakąkolwiek radość, ale o Jezusową radość, która w naturalny sposób staje się ich udziałem na miarę tego, jak głęboko są w Niego wszczępieni.

PODSUMOWANIE

W perykopie J 15,1-11 widać wyraźny rozwój Jezusowego nauczania o trwaniu uczniów w Nim. Najpierw autor posłużył się metaforą winnego krzewu, by dzięki temu wyrazistemu obrazowi ukazać konieczność trwania uczniów w Jezusie. Ukazuje on, że antytezą tego trwania nie jest po prostu trwanie w innym stanie, lecz śmierć wyrażona symbolicznie przez odcięcie latorośli od winnego krzewu, jej wyschnięcie i spalenie. Brak trwania w Jezusie, drzewie życia, oznacza po prostu antytezę życia, czyli śmierć. Tylko trwanie uczniów w Jezusie sprawi, że będą przynosić owoce, tzn. ich działalność apostolska będzie skuteczna. Następnie autor wyjaśnia, że treścią trwania uczniów w Jezusie jest miłość. Trwanie uczniów w Jezusie oznacza trwanie w relacji miłości, która łączy Go z Ojcem. Na końcu zaś Jezus wyjaśnia, że trwanie w Jego miłości uczniowie osiągają poprzez zachowywanie Jego przykazań: „Jeśli będziecie zachowywać moje przykazania, będziecie trwać w miłości mojej” (15,10). Konkludując należy powiedzieć, że źródłem prawdziwej radości ucznia Jezusa jest trwanie w Jego miłości, które jest uczestnictwem w relacji miłości Ojca i Syna i realizuje się w zachowywaniu Bożych przykazań.

⁴⁴ Beasley-Murray, *John*, 273.

⁴⁵ Szerzej: Beasley-Murray, *John*, 273.

⁴⁶ Keener, *The Gospel of John*, 1003.

